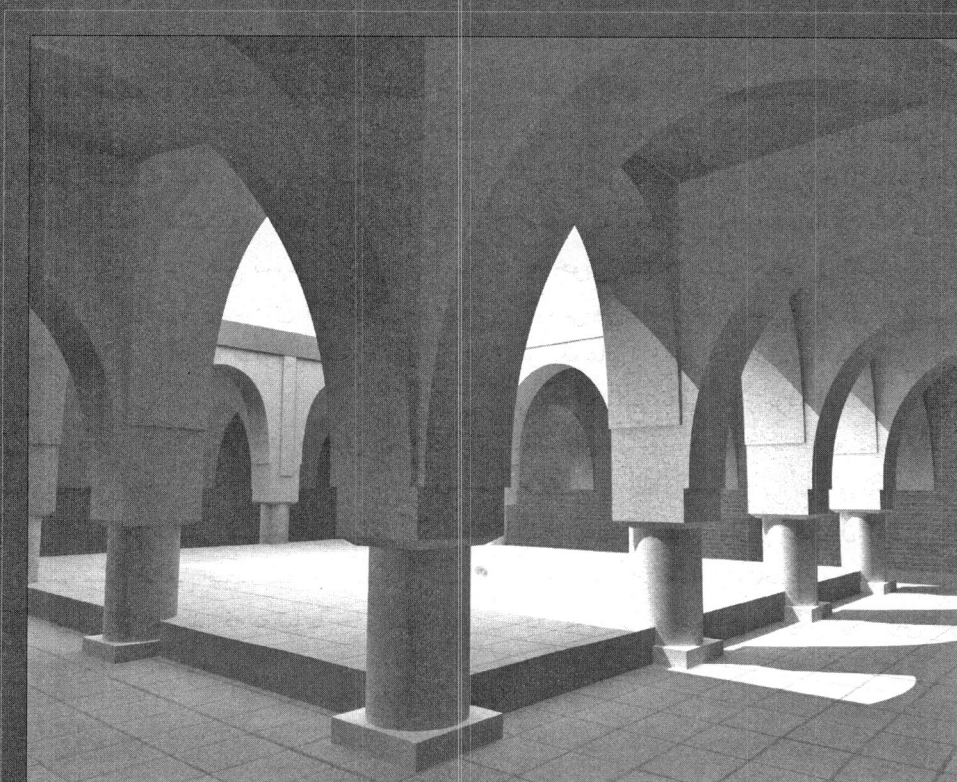

محوطه تاریخی تپه میل

مطالعه، طرح حفاظت، مرمت و احیا

خلاصه پایان نامه

نگارش: هومان مقدادیان

دانشگاه هنر و معماری - دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی

استاد راهنما: دکتر باقر آیت الله زاده شیرازی

۱۳۸۴

محوطه تاریخی تپه میل (مطالعه، طرح حفاظت، مرمت و احیا)

نگارش: هومان مقادریان

استاد راهنما: دکتر باقر آیت الله زاده شیرازی

دانشگاه هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی

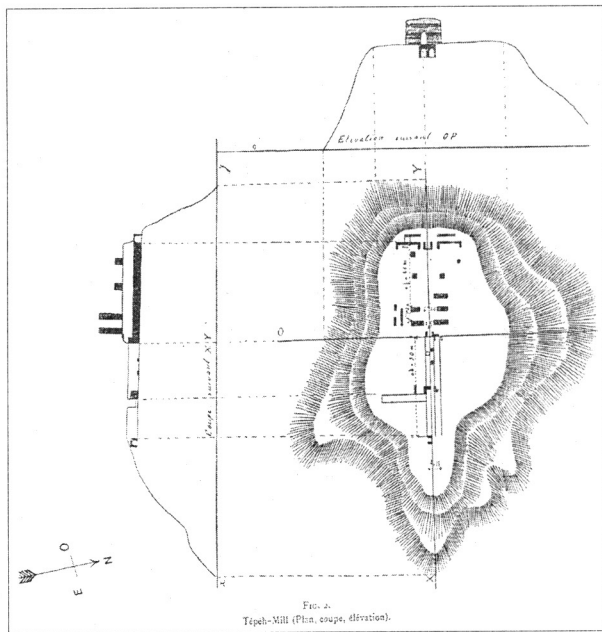
ساختمانی در شرق تپه احداث شده است که موزه ای کوچک، دفتر و خوابگاه نگهبانان، دفاتر و خوابگاه های پژوهشگران و باستان شناسان و انبار و فضاهای خدماتی دیگر را در خود جای داده است. تپه اصلی حدود ۱۶۰ متر طول دارد و چندین فصل کاوش باستان شناسی که نخستین آنها در ۱۹۰۹ به وسیله گروه فرانسوی تحت رهبری ژاک دمورگان می باشد بر فراز آن به انجام رسیده است. بخشی از بقایای معماری پیش از انجام کاوشها نیز نمایان بوده اند که شامل دو پایه جرز با تاقهای قوسی و چند پایه دیگر میباشد. احتمالاً وجه تسمیه محوطه نیز به دلیل همین دو پایه جرز مرتفع که از دور به مانند برج یا میل به نظر می رسند بوده است. پس از انجام کاوشهای باستان شناسی، تالاری با راهروهایی در جناحین و ایوانی در ورودی آن در بالاترین تراز بقایا مشاهده شده و در تراز ۴ حدوداً ۴ متر پایین تر حیاطی رواق دار که به تونلی که از زیر تالار عبور میکند متصل است از زیر خاک بیرون آمد. تزیینات نفیس گچ بری با نقوشی که با گچ بری های دوره ساسانی بسیار شباهت دارد در این حیاط پیدا شده اند.

این پایان نامه مشتمل بر ۵ فصل، یک پیوست و دو ضمیمه است. که در زیر شرح مختصر و عمدتاً با تاکید بر یافته های جدید آنها پرداخته خواهد شد. یافته هایی که هر یک راه را برای کاستن ابهامات متعدد اثر هموارتر نموده اند. پرسشهای اساسی که از نخستین روزهای آغاز مطالعات در ذهن نگارنده مطرح و به تدریج به دامنه آنها نیز افزوده شد. سوالاتی همچون زمان آغاز فعالیت متخصصین حفاظت و مرمت در یک محوطه تاریخی، یا کاربری اولیه این محوطه، شکل آثار معماری در وضعیت سلامت و مواردی از این دست.

در فصل نخست که با عنوان مطالعات تاریخی آورده شده است، با مروری کلی بر تاریخ ساسانیان و پس از آن مقطع تاریخی ورود اسلام به ایران و تاریخ ایران در سده های نخستین اسلامی، یعنی دوران سلطه خلفای اموی و عباسی بر کشور، زمینه برای پرداختن به جایگاه شهر کهن ری در این محدوده تاریخی مهیا شده است. تاریخ ری در دوره ساسانیان و سده های نخستین اسلامی هر چند توأم با ابهاماتی است اما میتوان اشارات متعددی در متون تاریخی به ای موضوع یافت. وضعیت مذهب و گرایشات فرهنگی و اشارات متون تاریخی در خصوص آتشکده ری و صحرای جنوبی شهر (ازدان) راه گشودن نظریات جدید در این باره را هموار نموده است. معماری ساسانی و بررسی گونه های مختلف آن از جمله معماری مذهبی، حکومتی، کاخها و ... مباحثی است که

این پایان نامه نتایج فعالیتهای پژوهشی در دوره ای بیش از ۴ سال را در خود جای داده است که آغاز آن در ۱۳۷۹ و همزمان با اولین بازدید نگارنده از محوطه بوده است.

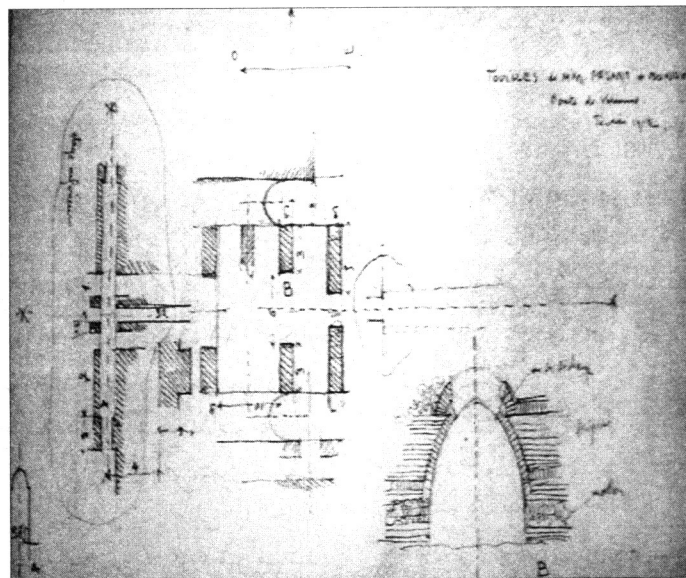
محوطه تاریخی تپه میل با وسعتی در حدود ۱۶۷ هکتار (اراضی حصور شده) در ۱۰ کیلومتری جنوب شهر کهن ری و در کنار راه ری - ورامین واقع شده است. مستحذات محوطه عبارتند از تپه اصلی با ارتفاع نسبی ۱۹ متر از قسمتهای مسطح محوطه و چندین تپه فرعی که پیرامون تپه اصلی را احاطه کرده اند. بلندای مرتفع ترین نقطه این تپه ها ۵/۵ متر میباشد و تعدادی از آنها نیز در خارج محوطه محصور قرار گرفته اند.

پلان و مقاطع تهیه شده در زمان انجام پژوهشهای هیات فرانسوی به سرپرستی ژاک دهورگان به همراه آقای یزار در تپه میل

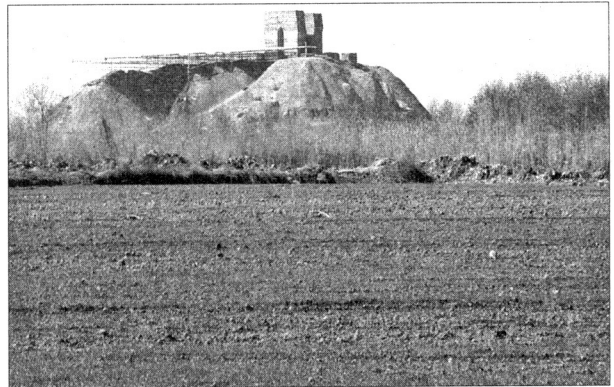
سازه ای آن نیز در همین قسمت آورده شده اند. بخش بعدی پیشینه محوطه است که عمده پاسخا برای رفع ابهامات موجود در اثر، محصول دستاوردهای این بخش است. نتیجه عمده این بخش تدقیق شکل اولیه بقایای معماری تپه اصلی است که با بررسی دو نقشه تاریخی که به وسیله دو فرانسوی و در فاصله زمانی اندکی از یکدیگر تهیه شده اند میسر شده است. این نقشه ها هنگامی که با وضعیت کنونی پایه جرزه ها، همچنین داغه اجزای از میان رفته که در ملات کف سازی باقی مانده است، در کنار هم قرار می گیرند، نتایج با ارزشی از چگونگی های شکلی بنا در وضعیت اولیه را روشن می سازند.

در ادامه با مقایسه معماری تپه میل با نمونه های هم دوره و مشابه ایده ها برای بازسازی شکل اولیه وضعیت معماری تپه میل کامل تر شده اند. این تجربه با مقایسه تپه میل با مهرابه ها، کاخهای ساسانی و عباسی در ایران و عراق، تالارهای جنب چهار تاقی در آتشکده آذرگشنسب، تزئینات گچی چال ترخان، کاخ ساسانی تیسفون و .....

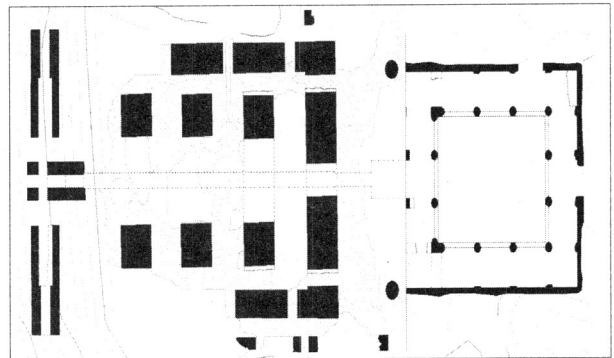

نقشه تهیه شده به وسیله آقای هنری ویوله از تپه میل در ۱۹۱۲

در ادامه بحث مطالعات تاریخی مورد توجه قرار گرفته اند. تداوم معماری در سده های نخستین اسلامی و شکل گیری گونه های نو در این دوران می تواند به عنوان نگاهی

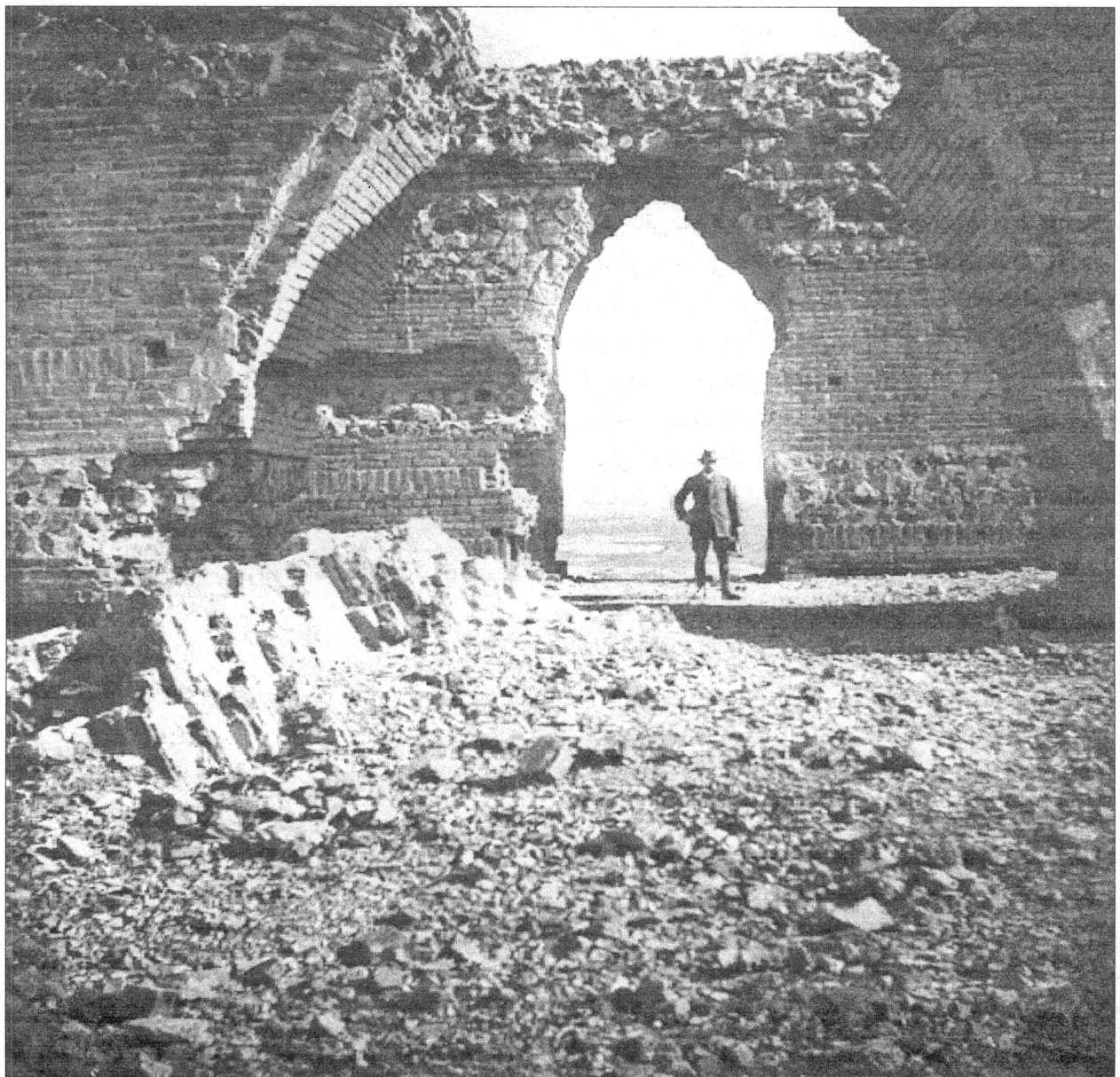
دور نمای تپه میل و مستحدمات روی آن از جاده فرعی قلعه نو - چال ترخان

پلان بقایای معماری روی تپه اصلی - محوطه تاریخی تپه میل

نو در این پایان نامه قلمداد شود. در پایان این فصل به معرفی مفصل آثار و ابنیه باقی مانده در محدوده جغرافیایی پژوهش (دشت ری - ورامین) پرداخته شده است.

فصل دوم با عنوان شناخت اثر به دو بخش کلی شناخت وضع موجود و شناخت پیشینه محوطه تقسیم شده است. شناخت وضع موجود با تشریح موقعیت قرارگیری اثر در مقیاس کشور آغاز، با توصیف محوطه و اجزا و فضاهای معماری آن ادامه و با معرفی تزئینات، خصوصاً تزئینات گچی ختم شده است. اطلاعاتی در خصوص مصالح بکار رفته در اثر و مشخصات

طاق بزرگ و ورودی بنای اصلی (قبل از مرمت) - در زمان بازدید بنا به وسیله آقای هنری ویوله جهانگرد فرانسوی در سال ۱۹۱۲. دید به سمت شرق

و تهیه طرح‌های مرمت شده است. پیشنهادات حفاظتی عمدتاً معطوف به طراحی پوشش برای بخش کاوش شده و طرح مسیرهای دسترسی، همچنین حفاظت کف تالار اصلی بوده است. طرح‌های مرمتی عمدتاً با شیوه آناستیلوز پیشنهاد شده‌اند. یکی از سوالات عمده‌ای که در جریان این پایان‌نامه همواره مطرح بوده است، زمان حضور حفاظت‌گران و مرمت‌گران در یک محوطه باستان‌شناسی است. به این منظور که در حین کاوش‌ها که عمدتاً سالها نیز به طول می‌انجامد ولی اطلاعات در خصوص محوطه هنوز کامل نشده است چگونه می‌توان اثر تاریخی را مورد حفاظت و مرمت قرار داد. در زیر به یکی از مصوبات ایکوموس جهانی که صراحتاً این موضوع پرداخته است اشاره میشود:

به انجام رسیده است.

مطالب مربوط به بازسازی شکل اولیه معماری در تپه می‌در بخشی با عنوان تحلیل اطلاعات فصول ۱ و ۲ و نتیجه‌گیری آورده شده است. از کنار هم قرار گرفتن شواهد موجود در خود اثر همچون موقعیت جرزها و تقارن موجود در بنا، همچنین اطلاعات تاریخی خصوصاً دو نقشه گروه‌های فرانسوی و اطلاعات حاصله از مقایسه تطبیقی، نتایجی در خور توجه برای ترسیم شکل معماری تپه میل در وضعیت اولیه آن چه در پلان و چه به صورت سه بعدی مهیا شده است.

پس از آسیب‌شناسی بخش‌های مختلف محوطه و اجزای گوناگون معماری در تپه میل اقدام به ارایه راه کارهای حفاظتی

برای تثبیت سازه، چون در حال کاوش است، باید شکل و کاربرد کامل بنا را احترام گذارد. « به این ترتیب و با در نظر گرفتن این نکته که کاوشهای باستانشناسی تپه میل در ۱۹۰۹ یعنی حدود ۱۰۰ سال پیش آغاز و هنوز هم ادامه دارد و آثار سالها در معرض عوامل جوی و تخریب های انسانی و ... قرار گرفته اند، شکلی باقی نمی ماند که برنامه ریزی، طراحی و اجرای اقدامات حفاظتی و مرمتی محوطه نیازمند حضور متخصصان این رشته است. برای ارایه طرح رمت آناستیلوز، تجارب مهم جهانی در این خصوص بررسی شده است و اثرات سازه های نگه دارنده که الزاما باید در کنار اجزای اصلی قرار گیرند تا پایداری کلی به وجود آید مورد توجه قرار گرفته اند.

برای احیا محوطه و بهره برداری از محوطه برنامه ای برای مدیریت و نگهداری آن ارایه شده است. در این برنامه تپه میل به عنوان پایگاه مرکزی برای ساماندهی فعالیتهای پژوهشی در موضوع تاریخ معماری و شهرسازی دشت ورامین در نظر گرفته شده است. این پایگاه مراکز کوچکتری را که در محوطه های دیگر منطقه، همچون چال ترخان، قلعه ایرج، قلعه گبری و... به وجود خواهند آمد را رهبری خواهند نمود. این پایگاه ها همچنین شرایط مساعدی را برای ساماندهی، مدیریت و برنامه ریزی گروه های بازدید کنندگان در سطوح مختلف محلی، ملی و بین المللی فراهم خواهند آورد.

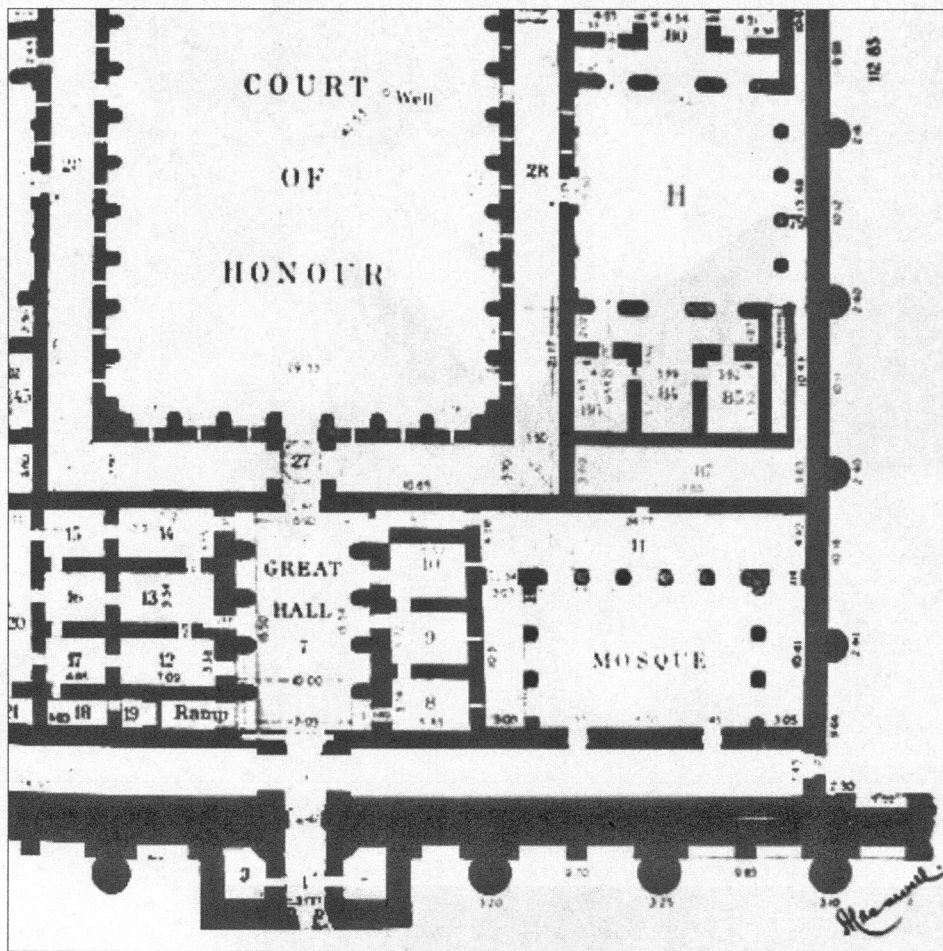

عکس هوایی سال ۱۳۸۱

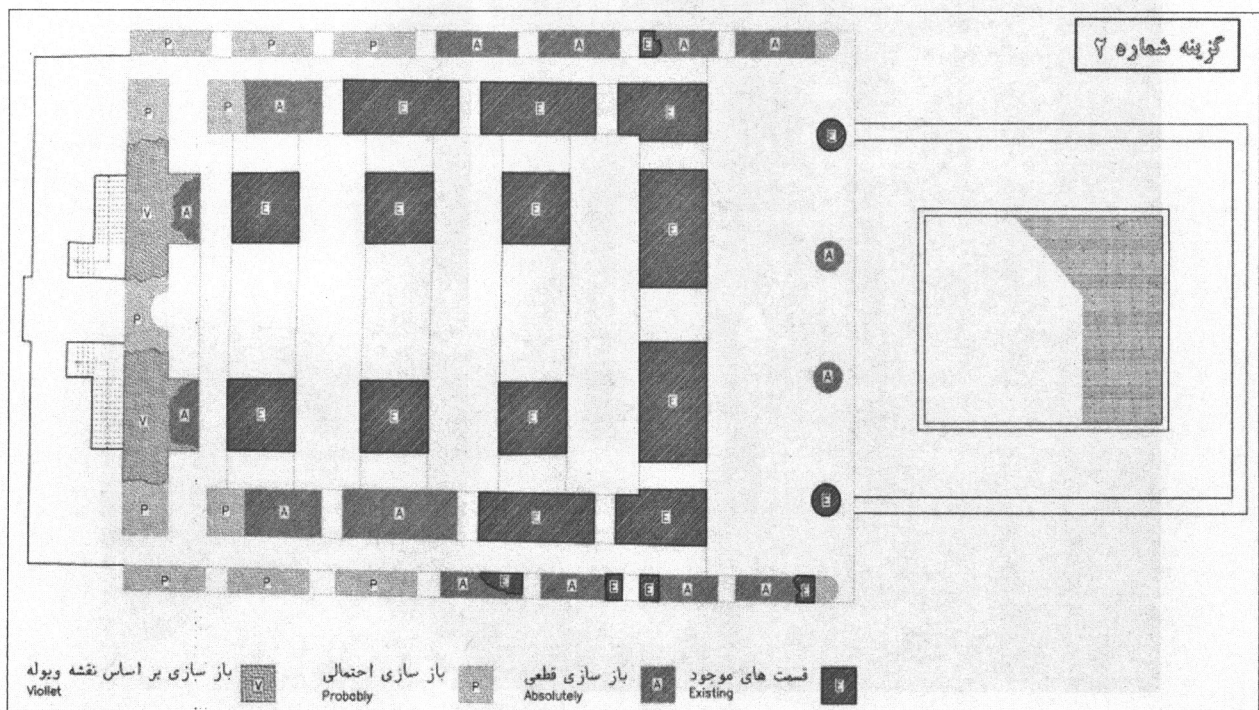
«محوطه های باستانشناسی مسایل خاص خود را عرضه میدارند زیرا که ساختارها هنگامی که اطلاع ما هنوز کامل نباشد، باید در حین کاوش تثبیت گردند. واکنشهای ساختاری در برابر یک بنای مکشوفه می تواند با آنها که بیرون از خاک هستند کاملا متفاوت باشد. راه حلهای ساختاری فوری محوطه و مورد نیاز

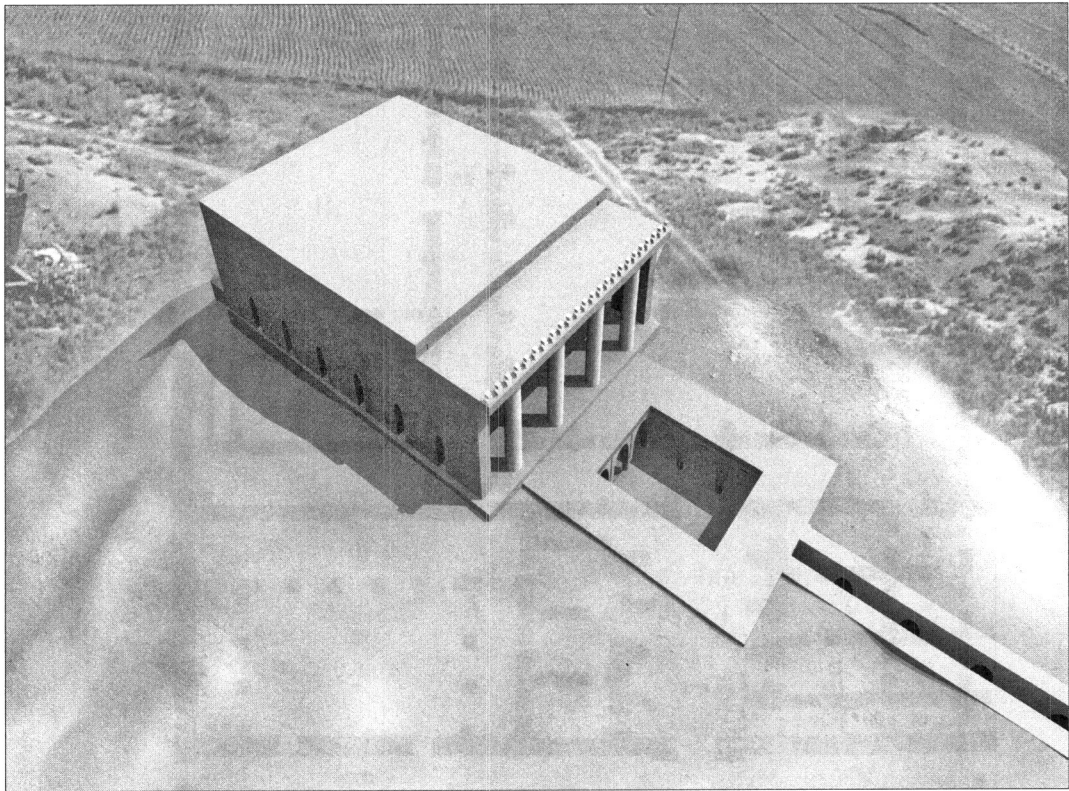
تالار ستوندار واقع در غرب چهار تاقی در آتشکده آذر گشنسب - مشابهت پایه جرزهای قطور با تپه میل قابل توجه است

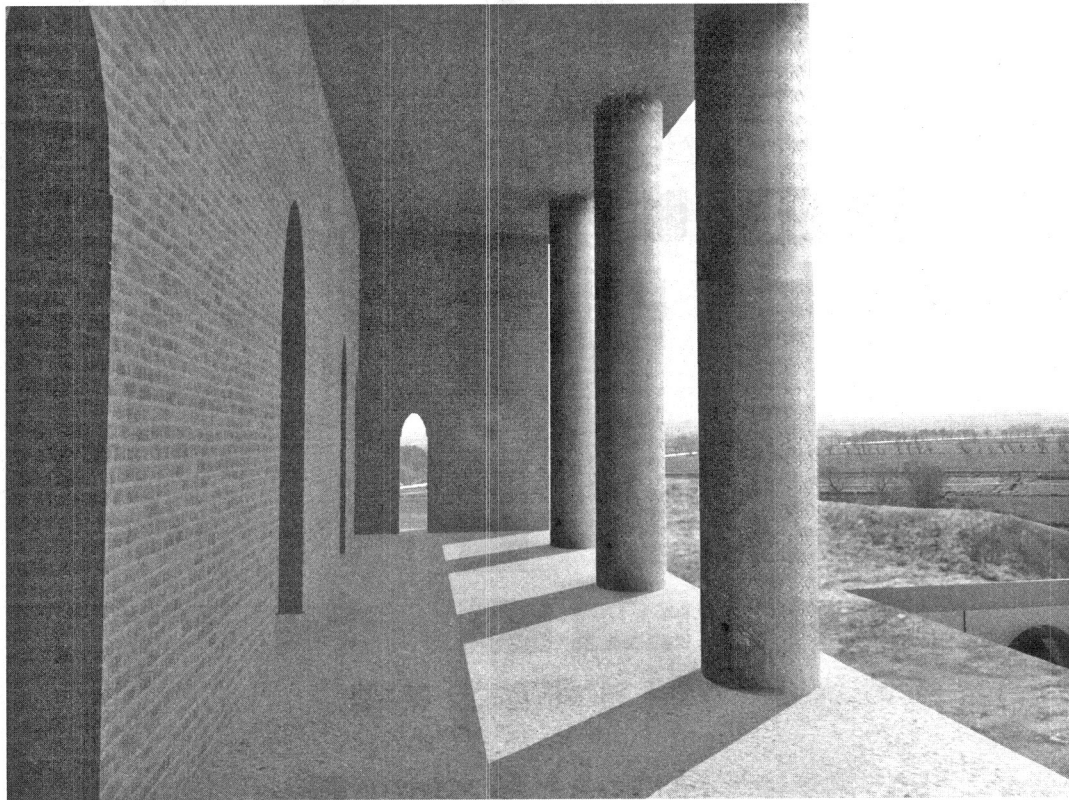
بخشی از پلان مجموعه تاریخی اخیضر، که بناهای مذهبی مجموعه را در خود جای داده است - به پلان مسجد با حیاط رواقدار توجه نمایید

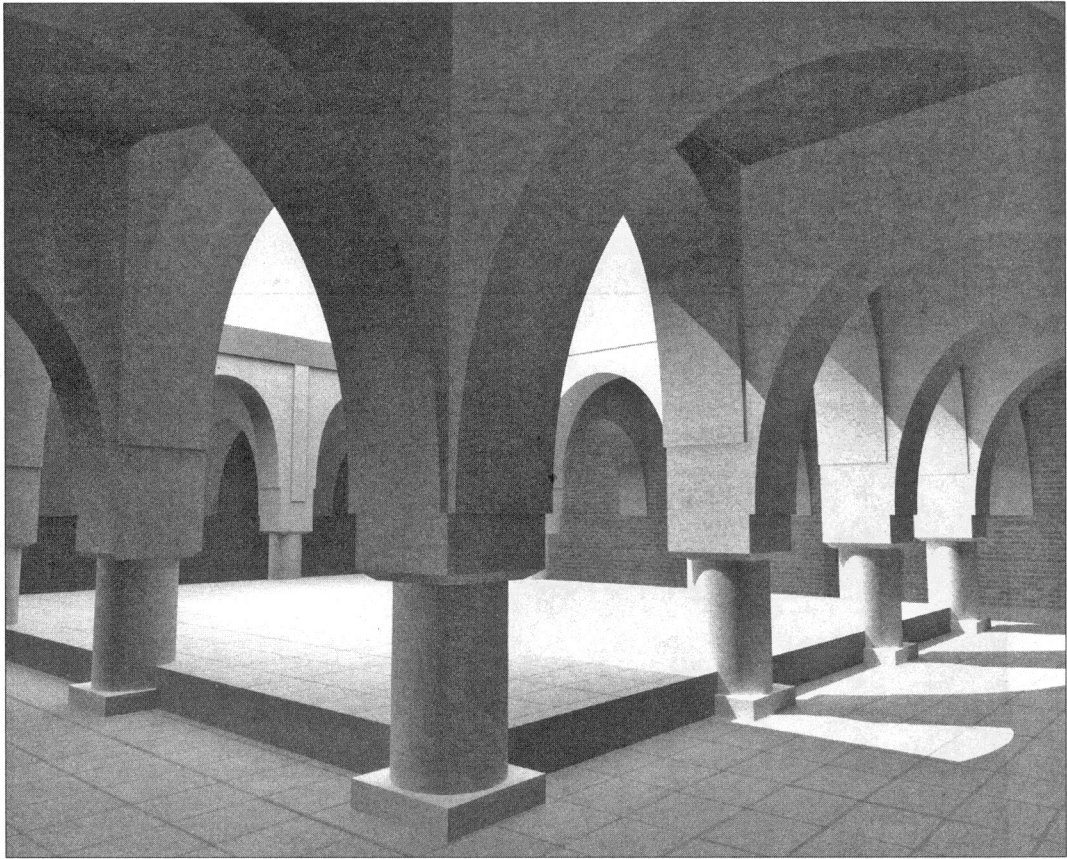
(پلان بازسازی تالار - گزینه شماره ۲ - در این گزینه انتهای تالار بسته است)

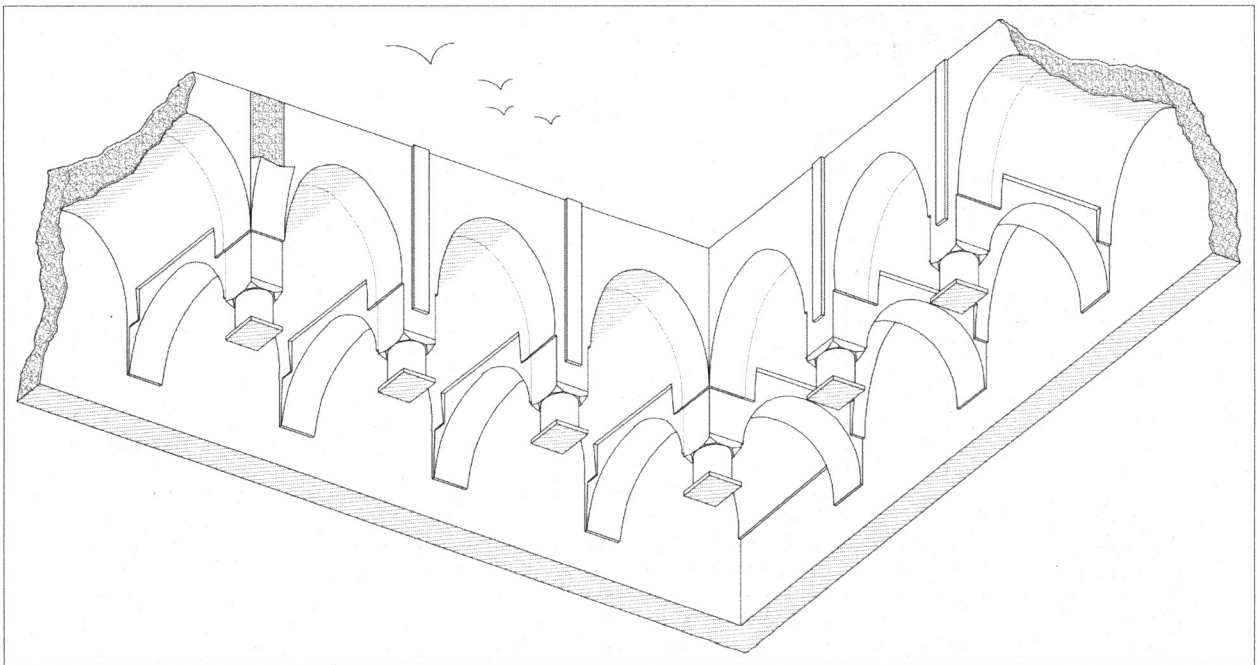
طرح بازسازی سه بعدی مجموعه آثار تپه میل - دید به شمال غربی

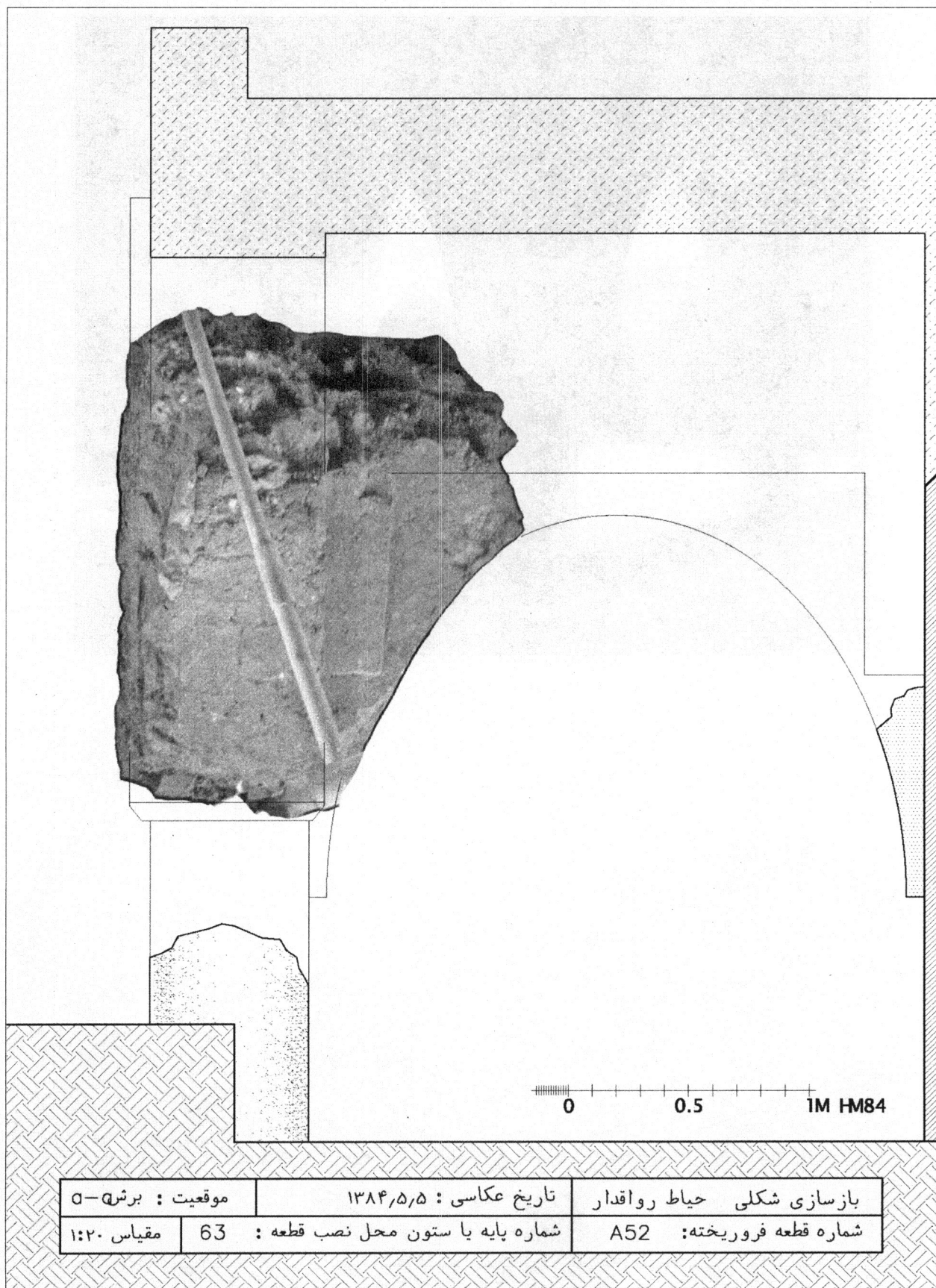

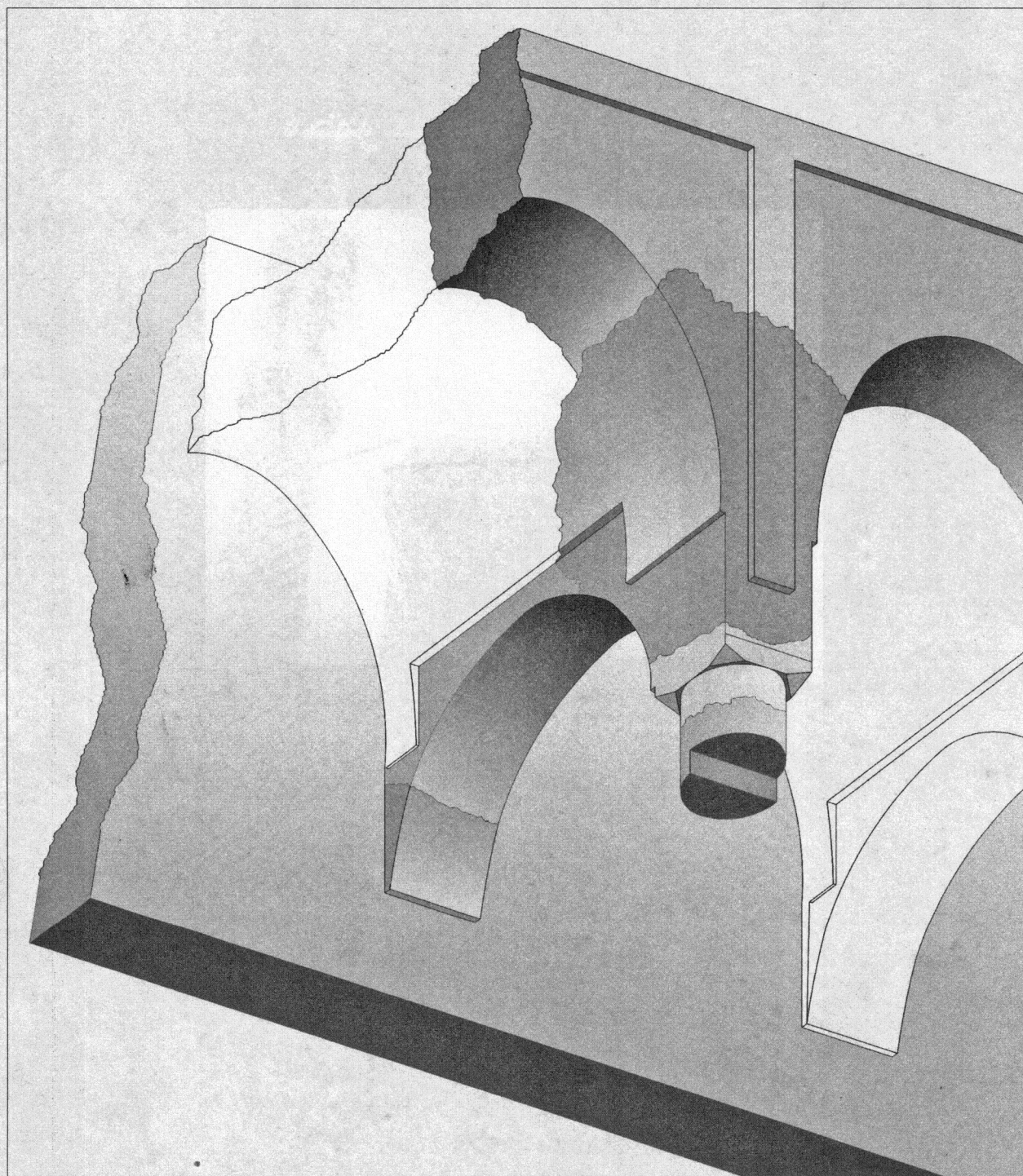
طرح بازسازی سه بعدی ایوان تپه میل - دید از داخل ایوان به سمت شمال

ترسیم سه بعدی بخشی از رواق حیاط - دید از پایین به بالا

نمایش نحوه قرارگیری قطعه اصلی (مرمت آناستیلوز) در میان سازه های نگه دارنده (مرمت تکمیلی) ، همچنین چگونگی استقرار سازه های نگه دارنده بر روی قسمت های موجود.